№ 103 Յունիսի 9 (21) 1881 Յունիսի 9 (21) № 103

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հրաւիրում ենք.— ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Մօսկվայից. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. «Մանզումէյի Էֆքեար» լրագրի յօդուածը.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կրիտիկային ուղղութիւն.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

—

Խոնարհաբար խնդրում ենք մեր „Մշակի“ թէ անցեալ և թէ այս տարվայ բաժանորդներին շուտով հասցնել մեզ իրանց վրա մնացած պարտքերը։

ՀՐԱՒԻՐՈՒՄ ԵՆՔ

—

Մեր ստացած տեղեկութիւններին համեմատ վեհափառ կաթողիկոսը անյուսալի դրութեան մէջ է։ Նամակագիրներից ոմանք, որպէս հաստատ աղբիւրից հաղորդում են որ վեհափառի հիւանդութիւնը հոգեկան հիւանդութիւն է։ Մանկունին փակված է պահում կաթողիկոսին, ոչ ոքին ներս չէ թողնում նրա սենեակը, որպէս զի ոչ ոք չիմանայ թէ նա հիւանդ է և ինքն, անսահման իշխանութեամբ իշխում է ամբողջ վանքի մէջ։

Այդ դրութիւնը, պէտք է խոստովանվենք, բաւական վտանգաւոր դրութիւն է վանքի, ամբողջ հոգեւոր վարչութեան և ազգային գանձի համար։ Այս դրութեան մէջ թողնել Էջմիածինը նշանակում է անհոգ հանդիսանալ ազգային սեփականութեան վերաբերութեամբ, նշանակում է պատասխանատու լինել ազգի թէ ներկայ սերունդի և թէ ապագայ սերունդների առաջ։

Երբ Մատթէոս կաթողիկոսը հիւանդացաւ, Թիֆլիսից անյապաղ պատգամաւորութիւն ուղարկվեցաւ Էջմիածին, ազգային գանձը, ազգային սեփականութիւնը այլ և այլ պատահարներից ապահովելու համար։

Թիֆլիսը, որպէս Անդրկովկասեան հայութեան կենտրոն, մեր կարծիքով պարտաւոր է նոյնն անել և այժմեան հանգամանքներում։ Եթէ Թիֆլիսի ինտելլիգենցիան չը հաւաքվի, չը համոզի տեղիս հայ հասարակութեանը շուտով իրանից պատգամաւորներ ընտրել և ուղարկել Էջմիածին,—նա մեծ յանցանք գործած կը լինի։ Պէտք է պատգամաւորներ ուղարկել, որոնք մի կողմից համոզվելով բժշկների միջոցով թէ ինչ տեսակ հիւանդութիւն է վեհափառի հիւանդութիւնը, միւս կողմից հաշիւ պահանջելով Մանկունուց, պէտք է մեր կարծիքով մնան Էջմիածնում մինչև որ կաթողիկոսը առողջանայ։

Բայց եթէ, ինչպէս մեզ հաղորդում են, վեհափառի առողջանալու վրա յոյս չը կայ, պատգամաւորները պէտք է իրանց ձեռքը գցեն վանքի բոլոր գանձերն ու հաշիւները որպէս զի վանքի դրութեան մասին հաշիւ տան ազգին։

Հրաւիրում ենք, ուրեմն, Թիֆլիսի հայ հասարակութեանը անյապաղ պատգամաւորութիւն ընտրել և ուղարկել Էջմիածին, եթէ ոչ կարող է ուշ լինել և երբ որ ազգը կուզենայ տեսնել վանքի հաշիւները,—կարող է պատահել որ ազգի ամբողջ սեփականութիւնը արդէն փոխված կը լինի զանազան Մանկունիների ձեռքով։

Եթէ մի որ և է Ներսիսեան դպրոցի մէջ, որտեղ հոգաբարձուները բոլորն էլ բարձր ուսում ստացած մարդիկ են, առանց ժողովրդի վերահսկողութեան փողերը հազարներով կորչում են գանձարանից, կարող էք երեւակայել թէ ինչ է կատարվում Էջմիածնում վեհափառի անյուսալի, օրհասական հիւանդութեան ժամանակ։

Ամեն բան կեղծաւորութիւն է մեզանում։ Երբ որ ամենաչնչին վերանորոգութիւն ես առաջարկում լուսաւորչական եկեղեցու մէջ,—ամենքը, նոյն իսկ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուների պէս մարդիկ, որոնք փառնում են հազարներ, խոկոյն սկըսում են աղաղակել. „եկեղեցուն չը պէտք է դիպչել, նա ազգի նեցուկ է։“

Բայց մի և նոյն ժամանակ այդքան անհոգ և անտարբեր կերպով վերաբերվելով դէպի Էջմիածնի, այդ ազգային գանձարանի անխնամ դրութիւնը,—ինքն ազգը և նրա լուսաւորված մասը ապացուցանում են որ ոչինչ նշանակութիւն չեն տալիս եկեղեցուն։ Ի հարկէ պատգամաւորներ ընտրելու ժամանակ չը պէտք է ընտրենք Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուներից, որովհետև դրանով շատ վատ ծառայութիւն արած կը լինենք ազգին, ընտրելով հաշւատեսներ այն անձինքներից, որոնք իրանք չը գիտեն կառավարել այն ազգային գումարը, որ նրանց յանձնված է։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

—

Մայիսի 30-ին

Կարդալով «Մշակի» 72 համարում մի յօդուած «Խորհրդածութիւններ Լ. ճեմարանի առիթով», մենք՝ նոյն ճեմարանի վաղեմի աշակերտներս մեր սեպուհ պարտականութիւն ենք համարում հրապարակաւ յանդիման կացուցանել հայ հասարակութեանը մեր կարծիքը այդ յօդուածի մասին։ —Հաւատոի ենք, որ հայ հասարակութիւնը հասել է այն աստիճանի ինքնաճանաչութեան ու մտաւորական զարգացման, որ կարող է արդարացի քննողական աչքով նայել Լ. ճեմարանի վրա և գնահատել նրա արժանաւորութիւնը ու մեծամեծ արգասիքը ազգիս համար։ Թէև բարձր նշանակութիւնը Լ. ճեմարանի, իբրև մի պատկառելի և գրեթէ դարևոր հաստատ հիմնարկութեան, կարող չէ պղտորվել հասարակութեան բարեմիտ անդամների աչքում մի որ և է ստայօդ և աղաւաղիտ յօդուածով, թէև ճեմարանը կարօտ չէ նոյնպէս և մեր պաշտպանողական ձայնին, բայց, այնու ամենայնիւ, մենք երախտաճանաչ սրտով և արդարացի բարկութեամբ լցված, երբէք թոյլ չենք տալու որ պանծալի հիմնարկութեան ազգօգուտ գործունէութիւնը երբ և իցէ քօղարկվի այս կամ այն բամբասանքներով։ Իբրև մի չնչին փոխարէն մեր յարգանաց ու երախտագիտական զգացման առ Լ. ճեմարանը, այս գրուածովս կամինք վերականգնել ճշմարտութիւնը և բացարձակ ցոյց տալ ճեմարանի նշանակութիւնը այն միամիտների առաջև, որոնց վրա գուցէ նախնթաց յօդուածը ունեցել է որ և իցէ ազդեցութիւն։ Խօսելով այդ յօդուածի մասին, մենք կաշխատենք հերքել պ. յօդուածագրի կարծիքը և նրա առաջ բերած թիւր փաստերը Լ. ճեմարանի մասին։

Ամենայն մարդ իր խորհրդածութեանց մէջ ունի իր տեսակէտը, որով նա կշռում ու դատում է այս կամ այն առարկան։ Այդ տեսակէտի զարգացումը անխախտելի կապով կապված է այն հանգամանաց և պայմանների հետ, որոց մէջ գտնվում է ինքն մարդը։ Հաւանական է, որ մի և նոյն այդ պ. յօդուածագիրը, որպէս և մենք ամենքս, դուրս գնելով վերջին անգամ իր ոտը ճեմարանի դռնից, լցված էր մի վսեմ երախտագիտական զգացմունքով դէպի այդ մտաւորական սուրբ աւազանը, որ հաղորդելով բարոյական և մտաւորական սկզբունքների վեհ գաղափարը, դրեց նրա մէջ գլխաւոր հիմնաքարը նրա ապագայ քաղաքական կամ ազգային գործունէութեան ասպարիզում։ Բայց ապա մեզանից մի քանի անհատները, ենթարկվելով այս կամ այն աղդու հանգամանքներին, փոփոխում են իրանց հայեացքը և բոլորովին մոռանում այն երախտիքը, որ ունեցել են նրանք Լ. ճեմարանից։ Պարզենք մեր միտքը։ Աշակերտը, աւարտելով իր ուսման ընթացքը ճեմարանի մէջ, իբրև անզօր և անհմուտ պատանի, առաջին իսկ քայլափոխում հանդիպում է կեանքի և նրա անխնայ պահանջներին. նա սկսում է մաքառել կեանքի ձախողակ պայմանների հետ և վերջ ի վերջոյ ստիպված է լինում յաղթութեան դրօշակը յանձնել իր հակառակորդին—կեանքը կոտրում է նրան. այն ժամանակ պատանու վերին իդէալները, նրա բարի ու ազնիւ ձգտումները և գաղափարները տեղի են տալիս լիկ և սարսափելի իրականութեան և չը կազմակերպված ու չը ստացած դեռ մի նիւթական ձև, յաւիտեանս փլատակվում են նրա մատաղ սրտի մէջ։ Այդ մենամարտութիւնը կրում է ամեն մինը իր կեանքի ընթացքում. բայց մէկին կեանքը կոտրում է շուտով, իսկ միւսին այս կամ այն հանգամանքների պատճառով, տալիս է միջոց մտաւորապէս ամրանալու և այդ միւսը մաքառելու ժամանակ, որքան կարելի է, հա-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿՐԻՏԻԿԱՅԻՆ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ

—

Երբ մի որ և իցէ հասարակութեան մտաւորական կամ տնտեսական կեանքի ընթացքում զգացվում են այս կամ այն կարիք ու պէտքեր, զաւառական թղթակցի բարոյական պարտաւորութիւնն է՝ արծարծել դրանց վերաբերութեամբ հարցեր լրագրութեան մէջ։ Երբ մի որ և իցէ հասարակութեան բարոյական կեանքի մէջ մուտք են գործում զանազան ախտեր ու պակասութիւններ, դարձեալ լրագրութեան պարտաւորութիւնն է անխնայ հարուածել այդ ախտերն ու պակասութիւնները։ Ուրիշ կերպ կարող են կարծել միայն մի առանձին հիւանդոտ մարդասիրութեամբ վարակվածները։ Բայց տեսնենք թէ՝ ինչպէս են վերաբերվում, ըստ մեծի մասին, մեր հասարակութիւնները դէպի այդպիսի յօդուածները։

Առհասարակ այն բոլոր հասարակութիւնները, որոնք կանգնած են մտաւոր և բարոյական զարգացման ստորին աստիճանի վրա, անկարող են ըմբռնել լրագրութեան կրթողական ոգին. քննադատական սկզբունք, կրիտիկային առողջամիտ ուղղութիւն շատ բարձր գաղափարներ են այնպիսի հասարակութեանց հասկացողութեան մակերևոյթից, որոնք մինչև ի բուն թաղված են չոլոքորթութեան և հաճոյամոլութեան տղմի մէջ։ Տարաբաղդաբար մեր հասարակութիւնն էլ պէտք է հաշվել այսպիսի հասարակութեանց դասակարգին։ Ցանցանք կը լինէր Աղէքսանդրապօլի հասարակութիւնը բացառութիւն հաշւել այսպիսի հասարակութեանց շարքի մէջ։

Դիցուք թղթակիցը հարուածում է այսօր մի չարլատանի այն բանում որ նա՝ նախրատութեամբ հաւաքելով մի որոշ գումար այս կամ այն ընկերութեան օգտին, փոխանակ տեղ հասցնելու, հաշւում է իրան սեփականութիւն. այն օրուանից նա թղթակցի ոխերիմ թշնամին է. Միրկացնում է թղթակիցը կառավարչական մի ս և իցէ պաշտօնատարի կաշառակերութիւնը կամ նրա գործած այլ զեղծումները, այնուհետև նա կը որոնէ պատեհ առիթ թղթակցին մի կերպով վնաս հասցնելու. Համարձակվում է թղթակիցը ցոյց տալ այս կամ այն հոգաբարձուի ոչնչութիւնը, այս կամ այն գանձապահ հոգաբարձուի կամ երէցփոխի խարդախ հաշւապահութիւնը, պարզում է լրագրութեան մէջ նրա հաշւի անճշտութիւնները, — այնուհետև թղթակիցը նրանց համար վատ մարդ է։

Ասում ես, որ երկրագործական արհեստը մեր գիւղերում մնացած է իր սկզբնական ձեակերպութեան մէջ, որ հայ գիւղացին թաղված է մի գժոխային աղքատութեան մէջ, զուրկ է բոլորովին տնտեսագիտական պայմաններից և ընտանեկան բարօրութիւնից, որ գիտութիւնը դեռ չէ թափանցել իր ճառագայթները այդ խաւար խորշերում, — «Չէ, պատասխանում են հնամոլները, մեր գիւղացիքը դեռ ես նահապետական երջանիկ կացութեան մէջ են»։

Մատնացոյց է լինում յօդուածագիրը այս կամ այն ուսումնարանի թերութիւնների վրա, առուգելուց և վերստուգելուց յետոյ այդ բոլոր թերութիւնները, դուրս են գալիս պարոններ, այդ բոլոր նկատողութիւնները անուանում են բարուրանք, հանդիմանում են ջատագովներ և փռում են մի թանձր վարագոյր ակնյայտնի պակասութիւնների վրա. և այսպիսիները համարվում են ուսումնարանին սրտացաւ բարեկամներ և ուսումնարանի շահերը պաշտպանողներ։

Հաւիրաւոր են այսպէս կեղտոտ երևոյթներ հասարակական կեանքի մէջ։

Անհատական համոզմունքից և առողջ դատողութիւնից զուրկ մարդիկ, մարդիկ, որոնցից մի քանիսին արժան է միայն դեղին տունը, իսկ աւելի շատերին անկելանոցները, մարդիկ, որոնց համար հասարակութեան ծանր պիտոյքը ոչ թէ դառնում են նիւթ մտածութեան, այլ իսկի չեն էլ պատճառում մտածութիւն, մարդիկ, որոնք իրանց ստանձնված պաշտօնների վրա հասկացողութիւն չունեն անգամ,—ընդունում են առանց խղճահարութեան այս կամ այն հասարակական պաշտօնը և դառնում են արբանեակներ կամ բոլորովին չէզոքներ գործունէութեան ասպարիզում, կը յանդգնի հարուածել թղթակիցը այսպիսիների հասարակական գործունէութիւնը, կը դառնայ նրանց աչքի միջի փուշը։

Երևակայեցէք. կառավարութեան առաջարկութեան համաձայն, գումարվում է քաղաքի թաղապետական ժողովը. կայացնում է մի հասարական վճիռ՝ կատարել վերջին պահանջը անվերջ պահանջների, քաղաքում «րէալական» դըպրոցի բացումը վերջապէս հնարաւոր անելու համար։ Հասարակութիւնը հաճութեամբ ստորագրում է այդ թերթին։ Պատրաստում է և պահանջելի 7000 րուբլ գումարը միայն մի քանի

տատ է մնում իր փայփայած գաղափարներին։ Այս է պատճառը, որ առաջինքը անգիտակցաբար հետեւելով կեանքի մատերիալական ուղղութեան, եղեգնի պէս ծալծալվում են այս կամ այն ազդեցութեան ներքոյ և խլացնում են իրանց մէջ արդարութեան ու ճշմարտութեան ձայնը։ Եւ այսպէս այն բարի և ազնիւ սերմերը, որ մի ժամանակ սերմանել էր ճեմարանը նրանց մատաղ սրտերի մէջ, չը տալով իր արժանի պտուղը, չորանում են վերջապէս, իսկ երկրորդների մասին, տեղի պակասութեան պատճառով, կարող չենք շատ ընդարձակվել. միայն այն կասենք, որ դրանք շատ ցանկալի երեւոյթներ են մեր մէջ և ըստ կարելւոյն պէտք է աշխատենք բազմացնել նրանց թիւը։

Դառնանք դէպի յօդուածը։ Յառաջագոյն պիտոյ է ասել ձեզ, պատուելի ընթերցողներ, որ պ. յօդուածագիրը, որպէս նշմարվում է նրա գրածի ոճիցը, շատ և շատ տեղ յառաջ է բերել թիւր տեղեկութիւններ, անկասկած կամենալով նսեմացնել Լ. ճեմարանի փառք ու պատիւը։ Այդ յօդուածի գլխաւոր միտքն է՝ հայոց լեզուի դասատուութեան թուլութիւնը Լ. ճեմարանի մէջ։ Պ. յօդուածագիրը շատ ցաւում է որ անցել են այն երջանիկ ժամանակները, երբ «դեռ Լ. ճեմարանի պայծառ աստղը փայլում էր ազգային հօրիզոնի վրա և գրաւում էր մեր հայերիս ուշադրութիւնը, երբ ճեմարանից դուրս էին գալիս այնպիսի մարդիկ, որպէս Լօրիս-Մելիքովը, Եգիպտոսի փոխեմի մինիստր Նուբար-փաշան (?!), ստատս սեկրետար Յով. Դելեանովը, արդի ճեմարանիս հոգաբարձուն պ. Արամ-մէլիք Լազարեւը և այլն և այլն»։ Ակամայ ծագում է մեր մէջ մի այդպիսի բնական հարց թէ ինչպէս է մեկնում պ. յօդուածագիրը այն երեւոյթը, որ այժմեան աշակերտներից դուրս չեն գալիս այդպիսի գործունեայ և երեւելի անձինք։ Մի՞թէ Լ. ճեմարանը, ընդունելով կլասիկական սիստեմը, կորցրեց սրանով իր փառքը ու խորհուրդը։ Ո՛չ.—պ. յօդուածագիրը նոր ուղղութեան մէջ ընդհակառակն տեսնում է մի գեղեցիկ և ցանկալի երեւոյթ։ Ուրեմն ինչն է նսեմացել, նրա կարծիքով, Լ. ճեմարանի աստղի լոյսը—պ. յօդուածագիրը պատասխանում է «դա է ասել՝ հայոց լեզուի դասերի թուլութեան պատճառով»։ Այդ խօսքի վրա մեր կողմից կասենք ձեզ, պատուելի ընթերցողներ, որ մենք թէև պատւում ենք վերոյիշեալ պատկառելի անձանց անունը և նրանց գործունէութիւնը, այնու ամենայնիւ պէտք է ճշմարտապէս խոստովանենք, որ նրանք երբէք չեն իմացել հայոց լեզուն, թէպէտ և ճեմարանի երջանիկ տարիների ծնունդ են եղել։ Ուրեմն պ. յօդուածագիրը, կամենալով ակնարկել հայոց լեզուի նախկին ծաղկեալ վիճակի վրա, սխալմամբ ընտրում է այնպիսի օրինակներ, որ խօսում են բոլորովին ներհակ իր գլխաւոր մտքին։ Հրաշալի լօգիկական վերլուծութիւն։

Տեսնենք այժմ, որքան ճշմարիտ է հայոց լեզուի դասերի թուլութիւնը Լ. ճեմարանի մէջ և քննենք այդ վերջնիս ազգօգուտ գործունէութիւնը, որ կատարում է նա ամենայն սրբութեամբ համեմատ իր նշանակութեան։—Ամենայն տարի ուսման սկզբում ճեմարանի մէջ կարելի է տեսնել շատ նորեկ հայ մանուկներ. այդ մանուկները Կովկասի խորքերից եկած, զարգացած այնտեղ ազատ բնութեան նոյն իսկ ծոցում և դաստիարակած ասիականութեան կոպիտ ազդեցութեան ներքոյ, Մոսկվայում մտնում են կարծես մի նոր աշխարհ. հայրական խնամքով ընդունում է Լ. ճեմարանը իր գիրկը այդ փոքրիկ գրեթէ վայրենի արարածներին, պահում է նրանց իր մօտ, տալիս է դաստիարակութիւն և բարձր ուսումն, քաղաքակրթում է նրանց ըստ կարելւոյն և այսպէս ամբողջ ութն—ինն տարի շարունակ պահպանելով, վերջապէս արձակում է, իբրև հասունացած և զարգացած երիտասարդներ, ներշնչելով նրանց մէջ սէր դէպի մայրենի լեզուն և բարձրագոյն գիտութիւնները։—Ինչ կը վերաբերի մեր մայրենի լեզուին, այստեղ ևս յօդուածի մէջ մենք տեսնում ենք նոյն իսկ վայր ի վերոյ աղտեղաբանութիւնը և նոյն իսկ կատարեալ անլօգիկականութիւնը, որ առեւ պատահմամբ ընտելացել է պ. յօդուածագրի անձին հետ։ Ահա տեսէք, պատուելի ընթերցող։ Պ. յօդուածագիրը, ինքն իր բերանով խոստովանում է որ «աշակերտը, կարդալով Եղիշէի մի որ և է հատուածը, հասկանում է և հեշտութեամբ թարգմանում է այդ կտորը թէ աշխարհաբառ և թէ ռուսերէն,—կարդալով Խորենացու պատմութիւնը, նա տեղեկանում է այս կամ այն պատմական իրողութեան» և ահա այսպիսի փաստով ապացուցանելով հայոց լեզուի դասերի թուլութիւնը, նա յառաջ է բերում մի նոր աւելի ազդու փաստ, որ «աշակերտը չէ տեսել Հայաստանի քարտէզի երեսը, ծանօթ չէ երկրի աշխարհագրական գրքի և բաժանմունքների հետ. նա չը գիտէ թէ ինչ նշանակութիւն ունեցել է ընդհանուր քրիստոնէութեան համար Վարդանանց պատերազմը և սա ինչ մեծ պատմական կապակցութիւն է ունեցել այն հռչակաւոր անցքի հետ, երբ կատալօնեան դաշտում նոյն իսկ ժամանակ պատերազմում էր հռոմայեցւոց Աէցիոս զօրավարը Ատտիլայի դէմ.... Զարմանալի լօգիկայի վերլուծութիւն մի կողմից և միւս՝ հրաշալի հայեացք լեզուի ուսումնասիրութեան վրա։ Եթէ մարդս դեռ չէ կարող հասկանալ, թէ լեզուն առհասարակ և մանաւանդ հայոցը, իբրև մի կլասիկական ինքնուրոյն լեզու, այլ բան է, պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը այլ, արժան է միայն զարմանալու նրա վերան և ասել թէ «այդ մարդու տգիտութիւնը ամենատարրական հարցերի մէջ կատարեալ է»։

Հայոց լեզուի դասատուութիւնը, պիտոյ է ճշմարիտ և անաչառապէս խոստովանել, Լ. ճեմարանի մէջ գնում է շատ գեղեցիկ, հետեւողութեամբ ու կանոնաւոր. վարժապետը հմուտ և գիտուն լինելով իր գործին, ամենայն արիաջանութեամբ և սրբութեամբ կատարում է իր նուիրական պարտականութիւնները, նա աշխատում է ներշնչել հայ պատանիների մէջ հայրենասիրութեան ոգին և սէրը դէպի մայրենի լեզուն։ Շատ աշակերտներ Ղրիմից, Արմաւիրից, Բեսսարաբիայից եկած, անուամբ միայն հայ կոչվելով, չեն իմացել ամենեւին իրանց մայրենի լեզուն և երկու, երեք տարի մնալով սկսել են շատ գեղեցիկ խօսել աշխարհիկ բարբառով և իմաստասիրելով հայոց լեզուն, աւարտել են իրանց ուսման ընթացքը ու տարել են իրանց հետ, համեմատաբար ժամանակի պակասութեան հետ, մի կատարեալ գիտութիւն մայրենի լեզուի։ Եթէ կամի պ. յօդուածագիրը, թող դառնայ դէպի մեզ և մենք մատնացոյց կանենք այն անձանց վրա, որոց մասին մենք այստեղ խօսում ենք։ Եւ մինչև նա չակնարկէ մեզ գոնէ մէկին կամ երկուսին, որք աւարտելով իրանց ուսումն, չը գիտէին, ինչպէս ասում է նա, թեղագրութիւն գրել, կամ խորթ էին մնացել իրանց մայրենի լեզուից, մենք իրաւունք ունենք ասելու, որ այդ անամօթ ստախօսութիւն է և չար ու անազնիւ բամբասանք։—Արդարև ճեմարանի բազմամեայ գործունէութեան մէջ հարկաւ եղած կը լինի և հայոց լեզուի դասատուութեան թոյլ միջոցը, բայց այս կարելի է վերագրել այն երջանիկ յիսուն տարիներին, որոց մասին խօսում է պ. յօդուածագիրը, այլ ոչ հետեւեալ ժամանակին. և այստեղ ևս կարող ենք մենք ցոյց տալ այն կենդանի վկաները, որոնք այն թուականներին աւարտելով ուսումն Լ. ճեմարանի մէջ, հայերէն մի բառ անգամ չեն իմացել։

Հայոց լեզուի դասատուութեան թուլութեան մասին խօսելով, պ. յօդուածագիրը շատ ցաւում է, որ Լ. ճեմարանի մէջ չեն անցնում հայոց պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը։ Այո, որպէս պատմութիւնը, նոյնպէս և աշխարհագրութիւնը շատ գեղեցիկ և հետաքրքիր առարկաներ են, խօսք չը կայ, բայց մի մոռանաք, պատուելի պարոն, որ Լ. ճեմարանին կայսերահաստատ կանոնագրութեամբ կլասիկական ուղղութիւն է տուած։ Աշակերտները գրեթէ ամենեւին խեղդված են իրանց գործերի մէջ, աչք բացելու ժամանակ չունենն, դուք առաջարկում էք նոր առարկաներ։ Բուսաբանութիւնը, կենդանաբանութիւնը և առհասարակ բոլոր բնական գիտութիւնները մեծ օգուտ կարող էին բերել աշակերտին. ուրեմն թաղենք նրան բոլորովին չորս կողմից գրքերի մէջ, խլենք նրանից այն մի քանի ազատ րոպէները, որ վայելում է նա իր դժուար ու ծանր պարապմունքից յետոյ։ Երևելի ծառայութիւն կը լինէր ազգին։ Հայոց վարժապետը լեզուի, որքան ներում էր նրան ժամանակը, մեկնաբանում էր մեզ հատուածի մութն տեղերը, լուսաւորում էր նոցա պատմական տեղեկութիւններով և այսպէս մենք ստանում էինք մի ամփոփ հայեացք այս կամ այն իրողութեան վրա։

Իսկ ինչ կը վերաբերի ճեմարանի մատենադարանի հարցին, այստեղ ևս մեղանչում է պ. յօդուածագիրը։ Բացի այն բազմահատոր հայերէն գրքերով հիմնական մատենադարանից, ճեմարանը ունի և առանձին դասական մատենադարան հայոց լեզուի։ Մեր ուսումնառութեան վերջին տարիներում մեզ համար բաց է եղել միշտ ոչ միայն դասական, այլ և հիմնական մատենադարանի մուտքը. նոյն իսկ հայկաբանութեան վարժապետը, լինելով և հիմնական մատենադարանի կառավարիչ, ինքն միշտ մեր հայերէն լեզուի կանոնաւոր ուսումնասիրութեան մէջ եղել է գլխաւոր ուղեցոյցը. նա միշտ սիրով և ուրախութեամբ տուել է մեզ զանազան կարեւոր գրքեր մեր ընթերցանութեան և զարգացման համար։—Ուսումնասիրելով հին մատենագիրների հեղինակութիւնները, աշակերտները սորանով ուսանում են հայոց գրականութիւնը։ Ուրեմն սխալվել է պ. յօդուածագիրը, յիշելով ճեմարանի կանոնագրութեան 59-րդ յօդուածը. նա կամեցել է նկատել գրականական պատմութեան բացակայութիւնը, այլ ոչ նոյն իսկ գրականութեան։ Իզուր պատուելի յօդուածագիրը ասում է, որ հայոց լեզուն հալածված է Լ. ճեմարանի մէջ։ Արդարև շատ անգամ պատահում է որ աշակերտը անբաւարար նշան է ստանում քննութեան ժամանակ հայերէնից. նորան չեն թողնում երկրորդ տարին, այլ տալիս են կրկնաքննութիւն օգոստոս ամսին. բայց ափսոս որ պ. յօդուածագիրը չը գիտէ թէ այդ արտօնութիւնը ոչ միայն հայոց լեզուին կը պատկանի, այլ անխտիր և բոլոր ուրիշ առարկաներին։ Աշակերտը մի որ և իցէ առարկայի մէջ թոյլ է գտնվում քննութեան ժամանակ, բայց ուրիշ առարկաներից ունի բաւարար նշաններ։ Վարչութիւնը, աշակերտին աշխոյժ տալու մտքով, չէ թողնում դասատանը, այլ փոխում է հետեւեալ բարձր դասատունը, յանձնելով նորան նոյն առարկայից ամառնային աշխատութիւն։ Մի՞թէ վարչութիւնը իր այդպիսի ընթացքով հալածում է առարկան, այլ ոչ թէ ցոյց է տալիս իր մարդասիրական զգացմունքը և բարեմիտ վարմունքը աշակերտների հետ։ Ոչ—մեր մայրենի լեզուն ոչ թէ կորուսանում է իր նշանակութիւնը ու խորհուրդը, այլ հետզհետէ առաւել բարձրանում է որպէս իր ներկայ ընթացքով, նոյնպէս և իր արդիւնաբեր հետեւանքներով։ Եթէ մի անգամ ևս պատահած լինեն այնպիսի դիպուածներ, երբ կամեցած լինէին մի այլ ուղղութիւն տալ հայոց լեզուի դասատուութեանը, այն ժամանակ լեզուի իրաւունքները պաշտպանելու և մաքառելու համար հանդիսական կը լինէին այն պատկառելի անձինքը և ճեմարանի հայկական տարրի ներկայացուցիչները, որոց վրա այժմ պ. յօդուածագիրը գիտութեամբ թէ անգիտութեամբ վստահանում է քար ձգել։—Չը գիտենք, ինչ մեծ ծառայութիւն արեց պ. Մսերեանցը «փրկելով ճեմարանի հայկական տառերը»։ Վերջին երկու երեք տարուայ միջոցում Մոսկվայի մէջ աշխարհ տեսան շատ գեղեցիկ հրատարակութիւններ՝ Տէր-Յարութիւն քահանայի Թօփչեանց «Հին և Նոր կտակարանը», Տէր-Յակոբ քահանայի Սուրէնեանց «Աղեքսանդր II-րդի պատմութիւնը», պ. Շահազիզեանի «Հրապարակախօսի ձայնը» և այլ մի քանի փոքրիկ բրօշիւրաներ. այդ բոլորը տպագրած է ոչ թէ պ. Մսերեանցի տառերով, այլ մի ռուս տպարանի մէջ։ Ուրեմն, երկու երեք պուդ գնելով, ինչպէս պ. Մսերեանցը փրկեց Մոսկվայի մէջ ընդհանուր կորստից հայոց տառերը, մենք կարող չենք հասկանալ։ Թող միայն պ. յօդուածագիրները ճշմարիտ գաղափարներ տարածեն ազգի մէջ, տպարան միշտ կը գտնվի. Մոսկվան Աֆրիկայի խորքերը չէ։

հարիւրների պակասորդով։ Քաղաքային դպրանոցի այժմեան տեսուչը ստանում է հրահանգ վերջին դասատներում մտցնել և այն առարկաների դասատուութիւնը, որոնց անցնում են րէալական դպրոցներում։ Սկսվում է և այդ առարկաների դասատուութիւնը։ Բայց այս ամենը կատարվելուց յետոյ էլ «րէալական դպրոց» ունենալու պահանջը դեռ մինչև այսօր էլ մնում է մի անիրագործելի պահանջ։ Անմեկնելի յետաձգութիւն։ Տաս տարի է, որ քարշ է գալիս այդ հարցը և վատարազդ Ալէքսանդրապօլը դեռ չը տեսաւ այդ գորդեան հանգոյցի լուծումը։ Գուցէ մի քանի տարիներ էլ դեռ քարշ գայ այդ հարցը, եթէ մի կողմից առաջադրվեն նորէնորոյ պատճառաբանութիւններ, իսկ միւս կողմից զանազան անբարեմիտներ և չը կամեն կուսակցական նեղ և սահմանափակ շահերով տոգորված ազդեն արտաքուստ հակառակ ներգործութեամբ գործի ընթացքի վրա։ Քաղաքական գործոց ղեկավարների կըտրուկ և վճռողական ընթացքը կրնայ միայն բառնալ մէջ տեղից այսպիսի արգելառիթներ և ձեռք բերել «րէալական դպրոցի» համար շուտափոյթ թոյլտուութիւն։

Մինչ սահում են կեղտոտ անցքեր մէկը միւսի ետեւից.

Ահա մի ջոկատ մարդկանց, որ մի քանի տարի շարունակ ընտրեց իր նշանաբան՝ ճչասել մի լրագրի վարկի։ Այն լրագրի վարկին, որ տասը տարի շարունակ անդրդվելի կամքով մաքառելով նախանձի հերոսների երամակի դէմ, քայլ առ քայլ գրաւեց մի փառաւոր, զօրեղ դիրք գրականական ասպարիզում։ Որ յառաջ շարժվեց մեծ հաւատքով խոչնդոտներով մի ճանապարհի վրա դէպի նպատակը և խոչնդոտները փշրվեցին այդ հաւատքի յառաջ։ Այն լրագրի հեղինակութեանը, որ յառաջ անցաւ հերոսական համարձակութեամբ և ընթացաւ ժամանակից յառաջ։ Եւ վատաբանեցին խաւարասէրները անդադար այդ լրագիրը, վասնզի այդ նոր լրագիրը դարձաւ անդադար մտրակող ստորաքարշութեան, խարդախութեան և հաճոյամոլութեան։ Եւ աւելի տխրեցան ու դալկացան նախանձի ժառանգները, երբ ճշմարտութիւնը, վերջի վերջոյ մնաց մի և նոյն յաղթական ճշմարտութիւնը....

Երբ սահում են այսպէս անցքեր մէկը միւսի ետեւից, մարդ ակամայ յիշում է փելիետոնիստ «Աւիացու» մի ժամանակ ասած մելամաղձոտ խօսքերը, մի ազդու բողոք վշտացած հոգու.... «Երանի ես կոյր լինէի և չը տեսնէի՝ ինչ է կատարվում իմ չորս կողմը. երանի ես խուլ լինէի և չը լսէի՝ ինչ են խօսում իմ չորս կողմը»....

Թող հրապարակախօսը բողոքէ ու գոչէ, թող լրագրութիւնը մտրակէ ու ձաղկէ,—մեր հոգեւոր վարչութիւնը կը մնայ միշտ մի և նոյն անուղղելի վարչութիւնը։ Ատելով ասել վերանորոգիչ ոգին, դէմ լողալ ժամանակակից պահանջների հոսանքին, աւելի լակոնական՝— նորութեան մէջ պաշտպանել հնութիւնը, ահա թէ ինչ վըտանգաւոր և խախուտ սկզբունքի վրա աշխատում է պահպանել իր գոյութիւնը հոգեւոր վարչութիւնը։ Եւ շահասիրութիւն, ակնյայտնի կաշառակերութիւն, միջնադարեան մոլեռանդութիւն, անարժան անձնաւորութեանց եկեղեցական պաշտօնների տիրապետութիւն կազմում են միակ պայմաններ արդի հոգեւորականութեան թշուառ գոյութեան։ Ի՞նչպէս կարող է հանդուրժել լրագրութիւնը, երբ բարոյականութիւնից և գիտութիւնից բոլորովին զուրկ տիրացուներ, տիրացուներ, որոնք հազիւ կարողանում են կակազելով կարդալ իրար ետեւից մի քանի բառեր, իսկ գրագիտութեան հոտն անգամ չառած, կաշառքի միջոցաւ յափշտակում են քահանայական պաշտօններ, և որոնք միայն ամօթ և միայն նախատինք են բերում հոգեւորականութեան փառքին։ Սրանք չեն դառնում հոգեւորականներ, այլ՝ հոգեւորականութեան կեղծանք... և երբ լրագրութիւնը ամենայն իրաւամբ դատապարտում է հոգեւոր վարչութեան այս զզվելի և անտակտ վարմունքը, վերջինս փակում է ականջները ճշմարտութեան ձայնի դէմ և թշնամական ձայն է համարում այդ բարեկամական ձայնը։ Ո՛րքան կուրութիւն, ո՛րքան թիւր ճանաչողութիւն...

Անթիւ են։ այսպիսի կեղտոտ օրինակներ մեզանում, բայց ես բաւական եմ համարում այսքանը։ Եւ կարծում եմ որ՝ այսքանը կարող են պարզ կերպիւ հասկացնելու ձեզ, ընթերցող, թէ ինչ տեսակ ընդունելութիւն ունի «կրիտիկայի ուղղութիւնը» մեր հասարակութեանց հէնց բոլոր դասակարգերի մէջ և ինչ դրութեան մէջ կարող է գտնվել այդ ուղղութեան պաշտպանների դրութիւնը։

Ի՞նչ կը լինէր, ընթերցող, այդ ուղղութեան հետեւողների դրութիւնը, եթէ զուրկ լինէին նրանք կրօտի կամքից և բարոյական անվեհերութիւնից...

Ալէքսանդրապօլ. Ցեղացի

Մեր այդ յօդուածը առաջարկելով ընթերցողի ուշադրութեանը, թողնում ենք այսուհետև նրան դատել թէ որքան հասել ենք մենք մեր նպատակին, ցանկալով պաշտպանել ճշմարտութիւնը։ Այս թող լինի մեր առաջին և վերջին պատասխանը այն պարոններին, որոնք մի կողմ թողնելով իրանց խիղճը և առողջ բանականութիւնը, անձնական կրքերից թելադրված, վայրի վերոյ աղճատում են փաստերը և սորանով մոլորեցնում են անմիտ ընթերցողներին։ Իսկ մենք մասամբ կատարած ենք համարում մեր պարտականութիւնը դէպի այն հաստատութիւնը, որ շարունակել է և պիտի շարունակէ այլ ևս շատ տարիներ իր օգտաւէտ գործունէութիւնը և իր արժանի տեղը բռնի հայոց ազգի մտաւոր զարգացման պատմութեան մէջ։

Երևանեան աշակերտներ Լ. ճեմարանի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 5 յունիսի

Բարեհաճեցէք, ինձ ևս, այժմէն, նկատել իբրև բաժանորդ Ներսէս պ. Դիւլրիէի ձեռքով հրատարակելի հայոց օրգան-լրագրին։

Ընդունեցէք, պարոն, յարգանացս հաւաստիքը։

Թ. Պեպլինեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անցեալ օր, յունիսի 12-ին պ. Ա. Թ ո խ մ ա խ ե ա ն կը կրկնի իր դասախօսութիւնը «Թիւրքաց Հայաստանի» մասին։ Դասախօսութիւնը կը լինի դարձեալ Արծրունու թատրոնում։ Տեղերի գները նոյն են։ Սկիզբը 8 ժամին երեկոյեան։

—

Մեզ գրում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ հետևեալը։ «Հաստատ աղբիւրներից իմացանք որ Վեհափառ կաթողիկոսը շատ ծանր և անյուսալի կերպով հիւանդ է. Բայց Մանկունին ծածկում է Վեհափառի հիւանդութիւնը, նրան փակված է պահում և ոչ ոքին մօտ չէ թողնում։ Ուրեմն այժմ ամեն բան կառավարվում է կամայական կերպով Մանկունու ձեռքով»։

—

Մի երիտասարդ ֆրանսիացի խնդրում է մեզ յայտնել որ կատարելապէս տիրապետելով, բացի ֆրանսերէնից, լատինական և յունաց լեզուները, և որ Փարիզում տաս տարի վարժապետութիւն է արել, պատրաստ է յանձն առնել դաստիարակչի պաշտօնը, կամ ֆրանսիական լեզուի դասատուութիւնն անել, վարժեցնել մանուկներին կամ հասակ առածներին ֆրանսիական լեզուի խօսակցութեան մէջ, նոյնպէս պատրաստել գիմնազիական ուսման համար երեխաներին, որոնք արդէն գիտեն ֆրանսերէն։ Հասցէի համար դիմել «Մշակի» խմբագրատանը։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ մեզ գրում են։ «Եղանակը գեղեցիկ է, անձրևներ անպակաս են։ Արտորայքի հարուստ բուսականութիւնը խոստանում է առատ հունձ։ Չը նայելով որ այս տարի սպասում ենք առատ բերքի, ալիւրի գինը սկսեց հետզհետէ բարձրանալ։ Փութը ծախվում է այժմ 2 րուբլով։ Առուտուրը բոլորովին ընկած դրութեան մէջ է»։

—

Մայիսի 31-ին, ինչպէս մեզ գրում են Ալէքսանդրապօլից, կատարվեցաւ Արզութեան օրիորդաց դպրանոցի տարեկան յոբելեանը։ Կարդացվեցան ճառեր, կար և վիճակախաղ, որից գոյացած արդիւնքը կարելի է մօտաւորապէս հաշվել 500 րուբլի։ Ուսումնարանի դասատունները լի էին հանդիսականներով։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք Ս. Պետերբուրգից ռուսերէն բրօշիւրը մ ա ր ե խ ջ ն ջ ե լ ու մ ա ս ի ն (Наставленіе къ истребленію саранчи)։ Գրքոյկը տպված է երկրագործութեան և գիւղական արդիւնաբերութեան բաժնի ծախսով և պետական կալուածների մինիստրութեան հրամանով։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք պ. Ալէքսանդր Քէլմիշեանցից թարգմանած «Բուսաբանութեան համառօտ կրկնողական դասընթաց»։ Տպված է Մոսկվա Վարդանեանցի և ընկ. տպարանում այս 1881 թւին։ Գրքի տիպը շատ գեղեցիկ է։

—

«Голосъ» լրագիրը հաղորդում որ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր, բարոն Նիկոլայ ժամանակաւորապէս թողել է Ս. Պետերբուրգ Ռուսաստանում ճանապարհորդելու համար։ Նա պէտք է այցելէ Մոսկվա, Նիժնի-Նովգորոդ, Կազան, Սարատով, Խարկով, Օդէսա և նոյնպէս Անդրկովկաս։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ՄԱՆՋՈՒՄԷԻ ԷՖՔԵԱՐ“ ԼՐԱԳՐԻ ՅՕԴՈՒԱԾ

Ազգային սահմանադրութիւն կոչուած ութածալ տետրակին տարեդարձն կատարուեցաւ։

Ազգային կատակերգութեան 21-րդ արարուածն էր որ խաղցուեցաւ երէկ։ Նոյն բեմն, նոյն գերասանք և նոյն հանդիսականք։ Ամենքն մէկ մէկ տարու աւելի մեծ, այսքան։ Եթէ պակաս մի բան նշմարուեցաւ, նա ևս տրիբուններուն երևան չելնելն էր։ Անցեալ տարի երեք տասնեակ Դէմոսթենէսներ փառքերնուն տիրացան, այս տարի հարիւր Միրապօներ ի պատրաստի կային։ Մասնաժողովն ընտրութիւն չուզեց անել և հրաւիրեց զայնս որ բեմական հանճարնին ուրիշ առթի պահեն։ Լա՛ւ էր։ Բայց ի՞նչ կորուստ ազգային գրագիտութեան, ի՞նչ վնաս ազգային յառաջադիմութեան որ չկարողացան լսել մի քանի հարիւր անգամ գոնէ „փրկարար կանոնագիրք, մի հսկայ քայլ դէպի լուսաւորութիւն, պարտք և իրաւունք, ազատ սերունդ“ և այլք սորա նման իմաստալից և յաւուր պատշաճի բացագանչութիւնք։ Բացի ճարտասանական այս հեղեղէն, որմէ երկինք խնայեց զմեզ, ամեն բան սակայն կատարեալ էր և այս տարի։ Կամարք, դափնիք, կեցցէները, երգք (՞) ազգայինք և կեր ու խում։ Ոչ մի բան էր մոռացուած։

Բայց պէտք է վերջապէս որ մի օր վերնայ մեր մէջէն այս խայտառակութիւնն։ Պէտք է վերջապէս որ մի օր անդրադառնանք մեր վերայ և դադարիմք բարեմիտներն խաբելէ և օտարին ծիծաղն շարժելէ։

Ի՞նչ կերևայ անելու այսպէս այդ ամբոխը ամեն տարի, յատկացեալ մի օր։ Սահմանադրութիւնն տօնելու։ Ո՞ր սահմանադրութիւնն։ Այն որ մի քանի երազականք, մի քանի ազգային հոգւոյն և վիճակին անգէտ անձինք խմբագրեցին քսան տարի յառաջ և որ ազգն իբր մի փրկարար հրեշտակ ընդունեց, զի նորա միջոցով հազար բարիք շլացուցին իւր աչաց առջև։ Ա՞յն սահմանադրութիւնն որ քսան տարէ ի վեր տակաւին գաւառաց երեք չորրորդին մէջ գործադրուած չէ և չէ կարող բնաւ գործադրուիլ։ Ա՞յն Սահմանադրութիւնն որ տակաւին ուրիշ բանի չը ծառայեց ազգին եթէ ոչ յուսալիր մի թմրութիւն նորա տալու, որ անթիւ հոգմաբաններ ծնցուց որք կը բռնանան ազգին վերայ ինչպէս երբեմն մեծատունք կը բռնանային, այլ աս տարբերութեամբ որ այժմ 23 քուէով ազգն ներկայացնել պարծենցող պարոններն դրամական օգնութեան մասին հակամիտ են մեծատանց ստէպ պարգևածին հակառակն առաւել ստէպ գործելու։ Այն Սահմանադրութիւնն որոյ օրով ազգային գործերն կաղն ի կաղն կընթանան, եկեղեցիք կամայանան, դպրոցներն կը յետադիմեն, և ընդհանուր ազգային հաստատութիւնք անհախանձելի մի դիրքի մէջ կը գտնուին։

Բայց ժամ է արդ որ բոլոր այս շաղակրատութեանց մի սանձ դրուի, ժա՛մ է որ սթափի Հայն, ի բաց խլէ իւրմէ դատարկաբան յիմարն որ հազար հրաշալիք կը խոստանայ իրեն և տեսնէ թէ անել է այս ճանապարհն։

Նոքա որք երեկի օրն վազեցին Եէնի-Գալէ և քանիցս անցան յաղթական կամարներու ներքևէ, ցատկելով և պարելով, նոքա որք թոքերնուն բոլոր ոյժովն „կեցցէ Հայ ազգն“ պոռչտեցին, և երեկոյին մի քանի օղեվաճառներու կրպակ հանդիպելէն վերջն ուղղագիծ կամ շեղ ճանապարհով դարձան իրենց տունն գոհ և զուարթ, իբր թէ հայրենասիրական մի պարտք են կատարել, նոքա մտածեցի՞ն արդեօք թէ այն յարկն որու ներքև կը ճաշէին, այն տանն որու դէմն նուագածուք օդն կը հնչեցնէին, ի՞նչ վիճակի մէջ է այն խղճալեաց օթևանն։ Եւ ի՞նչ անցին մտքերնուն երբ իմացան թէ չեն կարող վեր ելնել, քանզի հիւանդաց սրահին յատակն՝ փլելու վտանգ կը սպառնար։ Մտածեցի՞ն արդեօք այդ ազգասիրութեան և գթասիրութեան տիպարներն իրենց փշրանքներէն նուիրել այն տան որ ծերին, մտաւոր անկարին, որբին և հիւանդին կացութիւնն մի քիչ բարւոքի։

Շուրջ տասն հազար հոգի խռնած էր երէկ այն տեղ, և փրկչի տեսչութիւնն հագիւ արած ծախքերն գոցած է կըսեն։ 10,000 հոգին հագիւ 800 ղրուշ կարողացեր է նետել Միացեալ ընկերութեանց գանձանակին մէջ։

Եւ կուզէք որ հաւատք ընծայեմք ձեր երդմանց, ձեր խոստմանց, ձեր բերնին արտասանած այն ամեն բառերուն, որք մի մի մարդավայել առաքինութիւնք են։

Փողոցներն, պարտէզներն, յարկերու ներքև, ծաղկապսակ շրջանակներու մէջ, գոյնգոյն կերպասներու վերայ, ոսկեզօծ և մեծ տառերով կը գրէք „Սէ՛ր, միութի՛ւն, գըթութի՛ւն, ազգասիրութի՛ւն, կեցցէ՛ Պատրիարք Հայրն, կեցցէ՛ Հոգաբարձութիւնն, կեցցէ՛ Հայոց ազգ“։ Թողէք, Պարոններ, որ ըսեմք։ Երբ ձեր խօսքերն և ձեր գործքերն կը համեմատեմք, չե՛մք վարանիր և մի վայրկեան ասելու թէ բոլոր ատոնք կեղծիք են, բոլոր ատոնք ստութիւն են։

Ստութիւն է երբ Սէր կասէք և անընդհատ զմիմեանս կը թշնամանէք։ Ստութիւն է երբ Միութիւն կասէք և չէք կարող միաբանիլ խեղճ ազգին մի օգտաւէտ հաստատութիւն հիմնարկելու համար։ Ստութիւն է երբ Գթութիւն կասէք և չէք կարող ձեր ժլատութեան յաղթել որ ազգին տնանկաց և տառապելոց ապաստանարանն վաղիւ հիմնայատակ չը կործանի և իր փլատակաց ներքև չառնու այն անկար ծերուկներն, որոց մէջ, ո՞վ գիտէ, գուցէ կան այնպիսիք որք ժամանակաւ ձեզմէ աւելի առատաձեռն գտնուած են ազգին աղքատներուն համար։ Կը ստէք Ազգասիրութիւն ասելով, մինչդեռ լեզուով և բարքով օտար էք բոլորովին, երբ ազգն այն ժամանակ մտքերնիդ կը բերէք, յորժամ անոր մի բան պահանջելու կ'ելնէք։ Կը ստէք երբ „կեցցէ Պատրիարք Հայրն“ կը գրէք և կը երգէք, մինչդեռ ձեր անտարբերութեամբ կամ յիմար քննադատութեամբն օր քան զօր առաւել կը վհատեցնէք։ Նա ձեզմէ ո՛չ գովասանական երգ կը խնդրէ և ո՛չ մարմարէ անդրիներ, այլ մի փոքր աջակցութիւն։ Կը ստէք երբ „կեցցէ՛ Հոգաբարձութիւն“ ասելով բաժակներ կը պարպէք, և փոխանակ այն անձնուէր և ազնիւ անձանց բեռն դիւրացնելու, փոխանակ միջոց հայթայթելու նոցա որ պատսպարելոց վիճակն լաւացնելու համար չընկճին այսչափ և դադարին յանուն ազգին մարդասիրութիւն անելէ, նախապատիւ կը համարիք երկաթուղիի ընկերութիւնն հարստացնել, սրճարաններուն առևտուրն աւելցնել, և կանաչագոյն գանձանակին առջևէն անցած ժամանակնիդ միւս կողմն կը նայիք։

Ազատ էք ուրեմն այսքան սուտէն վերջն որքան և ուզէք «կեցցէ Հայութիւն» գրելու ամեն տեղ։ Եթէ գոհ էք Հայութեան այս արարքէն, հաւատացէք, ո՞ւնչով գոհացող էք դուք։

Վայել է ձեզ խնդակցիլ յորժամ որ ազնուապետութիւնն փշրեցիք։ Ազնուապետութիւնն, իւր ամեն թերութեանց մէջ, գոնէ իւր ազգասիրութեան յետին սահման գրպանին բերանն չէր յատկացուցած, գոնէ ինչ որ գործէր նա, ազգն փրկելու յաւակնութիւնն չունէր ձեզի պէս։ Վստահ եղիք որ այն աղաղակներն որ երէկ արձակեցիք, և այն երգերն որ նուագածուք հընչեցուցին, այդ ձայներն բարձրացան մինչև Պիգճեանին արձանն իբրև մի դառն հեգնութիւն։

Եւ երէկի օրն այն խուռն բազմութենէն ո՛չ մի ձայն չը լսուեցաւ որ խօսի ճշմարտութիւնն և ըմբերանէ ամենքն։ Ո՛չ մին քաջութիւն չունեցաւ տապալելու այն կամարներն և ոսկեզօծեալ գրերն առ ոտըս կոխելով գոչելու „Գացէ՛ք սուտ, նախ առաքինութիւն և անձնուրացութիւն սովրեցէք, նախ ազգասիրութեան ինչ լինելն սորվեցէք, գործեցէք վերջապէս, և ապա եկէք հրճուիլ սուտ և ինքզինքնիդ դափնիներով պսակել։“

Եւ ահա այն ժողովուրդն որ կը ժպրհի տալ Մայր հայրենեաց ինչ որ ինքն չունի, որ կը թողու իւր միակ ողորմածական հաստատութիւնն քայքայիլ, իւր Պատրիարքարանն հիւծիլ անսնունդ, որ չերկնչիր ծաղրական լինելէ, որ չունի մի վայելուչ կրթարան, որ չը գթար աղքատին, չը օգնիր անկարին, չը խնամեր իւր որբերն, որոյ ամեն շարժում անխորհուրդ է, ամեն գործ անհիմն ու խաբէական և ամեն խօսք ցնորական, ահա այն ժողովուրդն որ կը յանդգնի առաջնորդ կանգնիլ հայրենեաց վերանորոգմանն համար և լուսաւորել զայն, ինքն որ ի մառայլ կընթանայ։

Կ. Մ.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 5 յունիսի։ Պաշտօնապէս հաղորդում են, որ Թագաւոր Կայսրը իր ընտանիքով տեղափոխվեցաւ ապրելու Պետերգօֆ։ Պաշտօնապէս հաղորդում են. Կիևի զինուորական նահանգական դատարանից կախաղանի միջոցով մահուան պատժի դատապարտված Շչեդրինի և Պրէօբրաժենսկի պետական յանցաւորները ներված են Թագաւոր Կայսրի ողորմածութեամբ. մահուան պատիժը փոխարինված է տաժանակիր աշխատանքների, անորոշ ժամանակով։ Այսօր 1 ժ. 38 րոպ. Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեվիչ հասաւ Միխայլովսկօէ, Պետերգօֆի մօտ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 6 յունիսի։ Պաշտօնապէս հաղորդում են. Ներքին գործերի մինիստրի օգնական Կոխանով արձակված է պաշտօնից, նրան այլ յանձնարարութիւն է տուած։ Սենատոր Գոտովցեվին հրամայված է ներքին գործերի մինիստրի օգնական լինել։ «Русскій Курьеръ» լրագրին յայտնված է երկրորդ նախազգուշութիւն։ Երէկ Օխտենսկի վառօդի գործարանի մէջ ճայթիւն պատահեց չորս պուդ վառօդից։ Երկու բանւորներ վիրաւորված են։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 4 յունիսի։ Պետական բանկի $5^{0}/_{0}$ տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 96 ր. $37^{1}/_{2}$ կ., երկրորդ 94 ր. 62 կ., երրորդ 94 ր. $50^{1}/_{2}$ կ., չորրորդ 94 ր. 75 կ., ներքին $5^{0}/_{0}$ առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 226 ր. 50 կ., երկրորդ 218 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 93 ր., երկրորդ 93 ր., երրորդ 93 ր. 12 կ., ոսկի 8 ր. $8^{1}/_{2}$ կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 24,40 պէնս, Ամստերդամի վրա 123,50 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 209 մարկ 50 պֆ., Փարիզի վրա արժէ 257 ֆրանկ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ